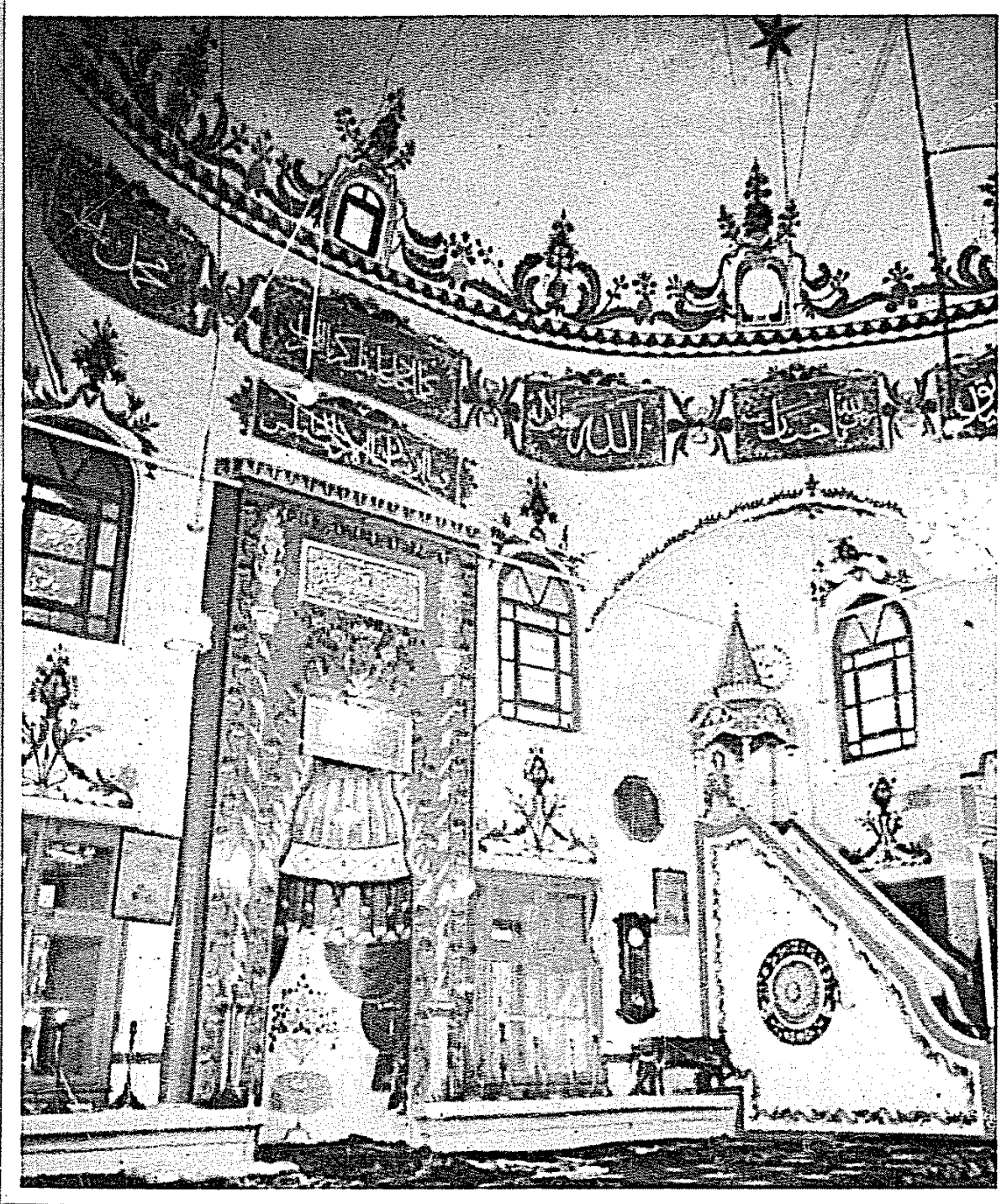

diyanet dergisi

DİNİ, İLMİ, EDEBİ ÜÇ AYLIK DERGİ

OCAK - ŞUBAT - MART 1990

CİLT : 26 - SAYI : 1

Yrd.Doç.Dr.
Osman CİLACI

ABDÜRREŞİT İBRAHİM EFENDİ'NİN ÂLEM-İ İSLÂM'I VE BUGÜNKÜ JAPONYA(*)

1940'da Antalya'da doğdu. 1964 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünden mezun oldu. Kayseri, Van, Konya, illerinde Din Bilgisi öğretmenliği ve idari görevlerinde bulundu. Çeşitli dergilerde ilmi makaleleri yayımlandı. 1968 yılından beri Dinler Tarihi sahasında çalışmaktadır. Bu sahada yayınlanmış makale ve kitapları bulunmaktadır. Halen S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Ana Bilim dalında görev yapmaktadır. Almanca ve Arapça bilir.

Abdürreşit İbrahim 1853'te Sibirya'da doğmuş, 1944'de Japonya'da ölmüştür. Rusya Türklerinden Hokand'lı bir ailedendir ⁽¹⁾. Fikir adamı ve yazar olarak tanınır ⁽²⁾. XX.yüzyılda müslümanlar arasında birlik kur-

mak gayesiyle çalışmış ⁽³⁾, faaliyetlerini daha çok Rusya'daki müslüman Türkleri birleştirmeğe teksif etmiştir. Oradaki Türkleri Türkiye'ye göçe özendirilmiş, bunda büyük ölçüde başarı sağlamıştır ⁽⁴⁾. 1905'te Rusya'da meşrutiyetin kabulü üzerine çabalarını daha serbest sürdürmek imkânını bulmuştur.

(*))Bu makale, 19-25 Eylül 1988 tarihleri arasında, Türkiyat Araştırma Merkezi'nce İstanbul'da tertip edilen VI. Milletler Arası Türkoloji Kongresi'ne tebliğ olarak sunulmuştur.

1. Meydan Larousse, İst., I, 37.
2. Türk Dili ve Edebiyatı, İst., 1977, I, 77.
3. Türk Ansk., İst., 1967, I, 68
4. Büyük Larousse, İst., 1986, I, 35.
5. Ana Britannica, İst., 1986, I, 34.

Siyasi müessiriyetinden dolayı Japonya'ya geçmek zorunda kalan Abdürreşit İbrahim, burada Büyük Asya Derneği'ni kurmuştur ⁽⁵⁾.

Bazı kaynaklar O'nun 1850'de Tobls vilâyetinin Tara kazasında dünyaya geldiğini, babası Ömer Efendi'nin eski Özbek ailelerinden İbrahim Ahond'un oğlu olduğunu, O'nun soy ismi olarak dedesinin ismini aldığı yazarlar (6). Kendisi, ben asıl Sibirya ahalisinden olup Belde-i tayyibe'de Laz Hasan Efendi huzurunda ikmal-i tahsil etmiş biriyim (7) der.

Abdürreşit İbrahim, yaşadığı dönemin düzenli din eğitimini görmüş, zamanın meşhur medreselerinden sayılan Kışkar'da okumuştur. Memleketindeki eğitim kurumlarında 20 yaşına kadar tahsilini tamamlayarak İslâm ülkelerindeki eğitim merkezlerine gitmek için yola çıktığında ilk uğrak yeri İstanbul olmuştur (1877). Bir müddet İstanbul'da kaldıktan sonra Mekke ve Medine'ye gitmiştir. Mekke'de iken Şeyh Şâmil'le tanışmış, 1881'de tekrar İstanbul'a gelmiştir. Kalkımanın ancak eğitimle olacağına inanmış bir insandır. Bu sebeple İstanbul'daki eğitim kuruluşlarında incelemeler yapmış, ilim, fikir ve edebiyat sahasının ünlü simaları N. Kemâl, A. Vefik Paşa, Muallim Naci, Cemaleddin Efgani, A. Mithat Efendi vb. şahsiyetlerle görüşmüştür.

Abdürreşit İbrahim müteşebbis, teşkilatçı ve faal bir yapıya sahiptir. Bu bakımdan teoride elde ettiği bilgileri pratiğe aktarmada zorluk çekmemiştir. Ayrıca sesini duyurmak için basın-yayın vasıtalarından faydalanmıştır. Livâülhamd adlı broşürü ile Rusya'da yaşayan Türklerin Türkiye'ye göçmelerini teşvik etmiştir.

1897-1900 yılları arasında üç yıllık bir geziye çıkan Abdürreşit İbrahim, bu zaman zarfında Mısır, Sina Çölü, Kızıl Deniz, Filistin, Hicaz, Fransa, İtalya, Avusturya, Yugoslavya, Bulgaristan, Kafkasya, Buhara, Batı ve Doğu Türkistan vb. dolaşmıştır. 1905'te tekrar İstanbul'a gelen Abdürreşit İbrahim, bu arada Rusya'daki müslümanları birleştirme yolunda 1905-1906 yılları arasında aktedilen kongrelerde aktif çalışmalar yapmıştır. O, hayatını İslâm Birliği idea-

line vakfetmiştir. Seyahate çıkış gayesini şöyle anlatır:

Ben tıynet ve yaratılış icabı olarak millî hayatım demek olan şu islâmî hayata hizmet yolunu tuttum. Bu uğurda türlü zahmetlere göğüs gerdim. Çoluk çocuğumu feda ederek İslâm düşmanlarına karşı ne gibi teşebbüsler münasip görüldü ise, sebeplerine yapışmakta kusur etmedim. "Yeryüzünde yürüyün" ihâlî emrine uyarak uzun bir seyahate çıktım. Önümde bir giden, arkamda bir iten yok idi. Yalnız himmet kemerini bele bağlayarak tevekkül esasını ele aldım: Yalnız İlây-ı kelimetullah halis niyetine, Kur'an'a sarılma fikrini tervic ve takviye mukaddes emeli uğruna çoluk çocuğumu ve mini mini ciğerpârelerim olan mâsûmlarımı Allah'a emanet ederek terkettim, "ya Allah" diye yola çıktım (8).

Eğitim ve öğretimi her şeyin üstünde tutan Abdürreşit İbrahim, uğradığı her yerleşim biriminde öncelikle bu kurumları ziyaret eder, o eğitim kurumunu bütünü ile inceledi. Bu sebeple ve özellikle Japonya'da kaldığı sürece hep eğitim kurumlarında incelemelerde bulunmuştur.

Abdürreşit İbrahim, gezip gördüğü yerleri Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişar-ı İslâmiyet adıyla iki cilt halinde (İstanbul, 1328/1910 - 1331/1912) yayınlamadan önce, Kazan'da oğlu Ahmet Münir'in idare ettiği Beyanü'l-hak gazetesinde tefrika ettirmiştir.

Abdürreşit İbrahim, M. Akif'le de samimi bir dostluk kurmuş, O'nu seyahate çıkmağa teşvik etmiş, "Sen bütün asya'yı, Afrika'yı dolaşmalısın, buzlu steplerde, kızgın çöllerde yaşayan müslüman akvamın ahvalini yakından görmelisin. Sen onları dinlemelisin, onlar seni görmeli, dinlemeli" (9) demiştir.

Abdürreşit İbrahim'in ülkemizde tanınması ve şöhretinin yayılması 1908 Meşrutiyeti'nden sonra olmuştur. İtalyanların 1911-1912 yıllarında Trablusgarp'ı işgalleri

6. Bkz. Mehmet Paksu, İslâm Dünyası, İst., 1987, I, 3
7. Sebülürreşat, Mayıs, 1325, c. 2, sy. 40.

8. Âlem-i İslâm, s. 4.
9. Eşref Edib, Mehmet Akif, İst., 1939, s. 238.

üzerine cihat için oralara gittiğini görüyoruz. Keza aynı şekilde 1915'te Rusların Sarıkamış'ı işgal etmeleri üzerine de Sarıkamış Muharebeleri'ne katılmıştır. 1930-1931 yıllarında tekrar Mekke'ye giden Abdürreşit İbrahim Japonya'ya yerleşmeye karar verir ve 1934 başlarında Japonya'ya varır. Burada İslâm'ın kökleşmesi ve yerleşmesi yolunda önemli hizmetler üslenir. 1937'de Tokyo Camii'nin açılmasında ve 1939'da İslâmiyetin Japonya'da resmen tanınmasında büyük emeği geçmiştir. Nihayet 31 Ağustos 1944'te orada Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Ölümü Japon Radyoları vasıtasıyla bütün dünyaya duyurulmuş, cenaze namazına katılmak isteyenlerin gelmelerini temin için cenazesi dört gün bekletilmiştir.

Abdürreşit İbrahim'in tanıtmaya çalışacağımız Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişar-ı İslâmiyet adlı bu eserinden başka (10) matbu bazı eserleri daha vardır (11).

Bilindiği üzere İslâm Dünyasında seyahate dair bu tür bir hayli eser zikretmek mümkündür (12). T.W. Arnold'un İntişar-ı İslâm Tarihi (İst. 1343 H.) adlı eseri O'nun İslâmiyetin yayılışından endişe duyduğu göz önüne alınırsa aralarındaki farkı anlamak güç olmayacaktır.

Tebliğimize konu teşkil eden Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişar-ı İslâmiyet adlı

bu iki ciltlik seyahatname zamanın baskı tekniğini en iyi bir şekilde yansıtmaktadır. (13)

I. Cilt, Ya Fettah Ya Alîm Önsöz'ü ile başlamakta ve "Ben de şu hayat-ı İslâmiyeye hizmet silkine sülûk ettim". Sözlerine devamla: "Kur'an, biz müslümanları sayahate teşvik ettiği halde maatteessüf bu son senelere İslâm beyninde bu cihete heveskâr ashab-ı himmet hemen yok derecesinde idi, yahut varsa da bizce malum değildi". demektedir.

I. Ciltte yer alan başlıca ülke ve şehirler, Türkistan (14), Taşkent, Eski Buhara, Semerkant, Sibirya, Moğolistan, Mançurya, Japonya, Kore, Pekin, Çin vb. ibarettir.

II. Ciltte de Singapur, Kalkuta, Bombay, Haydarabat, Mekke, Medine, Şam, Beyrut vb. önemli şehirlere uğradığını görmekteyiz.

Meraklı seyyahımız Abdürreşit İbrahim Efendi, yukarda isimlerini zikrettiğimiz şehirler dışında önemli bazı merkezlere daha uğramış, oralardaki eğitim-öğretim kurumlarıyla toplumların dînî ve ictimâî yapılarını araştırmacı bir gözle incelemiştir. Günümüzden takriben 80 yıl öncesinin önemli ülke ve şehirlerini, oralardaki sos-yal ve dini hayatı yansıtan bu iki ciltlik eser ilkönce fasiküller halinde Sebilürreşat'ta neşredilirken İstiklâl Şairimiz Mehmet Akif'i ziyadesiyle etkilemiş, O'nun 1912'de yayınlanan Safahat'ın Süleymaniye Kürsüsü'nde, İslam dünyasının durumu Abdürreşit İbrahim'in ağzından gayet net bir şekilde anlatılmıştır. Bu tür seyahatnamelerin din, fikir ve kültür hayatında önemli bir yeri vardır. Bu konuda İbn. Battûta (ölm. 779/1377) ve İbn. Fazlân (ölm. 614/1217)'in eserleri ilk anda akla gelenlerdir (16). Günümüzden yıllar, hatta asırlar öncesini aksettiren bu seyahatnameler bize geçmiş hakkında bilgi verdiği gibi o ülkenin dünü ile bugününü kıyas imkânını da vermektedir. Özellikle ülkemizin hemen her yöresi-

10. Bu değerli eseri ülkemiz insanına özet halinde ilk defa Asaf Hâlet Çelebi (Türk Yurdu, Ank., 1956, sy. 258-260) tanıtmıştır.
11. Başlıcaları şunlardır:
a. Mirat, Kazan, 1909.
b. Tercüme-i Hâlim, St. Ptersburg, 1907.
c. ed-Dinü'l-fıtrî, İst., 1340.
d. Çolpan Yıldızı, St. Ptersburg, 1907.
e. Asya Tehlikede, İst., 1328.
12. Bu konuda bir fikir vermek için başlıca şu eserleri sayabiliriz:
a. Ahmed b. Fazlân b. Abbas b. Râşid b. Hammad, Risale-tü İbn. Fazlân, Beyrut,
b. Evliya Çelebi, Seyahatnâme, İst., 1316.
c. İbn. Battuta, er-Rihle, Beyrut, 1964.
d. İbn. Cübeyr, Rihletü İbn. Cübeyr, Beyrut, 1964.
e. Ebu Hâmid el-Garnafî, en-Nubb, Konya Yusufâğa Kıt. Nr. 50.
13. Bu iki ciltlik eser yine iki cilt halinde asıma sadık kalarak, (Mehmet Pakesü İslâm Dünyası ve Japonyada İslâmiyet, İst., 1987) adı ile yayımlanmıştır.
14. Z. Velidi Togan'ın Hatıralar, İst., 1969 adlı değerli eseri Türkistan ve diğer müslüman doğu Türklerinin millî varlık ve kültür mücadelelerini anlatmaktadır. Bu konuda ayrıca bkz. Z. Velidi Togan, Türkistan Tarihi, İst., 1954.

15. Bkz. M. Akif, Safahat, İst., 1950, s. 161.

16. Tahkiki bir neşr için bkz. İbn. Fazlân Seyahatnamesi, (neşr. Dr. Ramazan Şeşen) İst., 1975.

17. Bu konuda bkz. Celaleddin Wang-Zin-Shan, Çinde İslâmiyet, İst., 1960

ni gezmiş olan Evliya Çelebi (1611-1681) yarım asırlık seyahat devresinde Anadolu ve Rumeli'den başka Macaristan, Polonya, Avusturya, Almanya, Hollanda, Dalmaçya, Rusya (cenûbî), Kafkasya, İran'ın bir parçası, Suriye, Irak, Mısır ve Hicaz taraflarını dolaşmış, intibalarını on cilt halinde yayınlamıştır. Bugün birçoğu hudutlarımız haricinde kalan bu bölgelerdeki Türk-İslâm varlığından ancak bu tür eserler sayesinde haberdar olabilmekteyiz.

Âlem-i İslâm'da Bir Rus Zâbitinin İhtidası (I, 147), Cin'de Misyonerler (I, 552), Çin'e İslâmiyetin Girişi (I, 567),⁽¹⁷⁾ Camilerde Çan (II, 5), Singapurda Osmanlı Şehbenderi (II, 18), Bombay Müslümanları (II, 38), Hindistanda Dinler (II, 80), Hindistanda Misyonerler (II, 118) vb. ilgi çekici konular gayet net ve sâde bir üslûpla kaleme alınmış yerine göre bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

Abdürreşit İbrahim, Sebilürreşat'a yazdığı 14 Mayıs 1907 tarihli mektubunda Japonya'daki İslâmiyeti anlatacağını ifade ediyordu. Gerçekten de o zaman Sebilürreşat'ta tefrika edilen Âlem-i İslâm'ın birinci cildindeki en geniş yeri Japonya'ya (s. 180-459) ayırmış bulunmaktadır. Abdürreşit İbrahim'den bu güne 80 küsur yıl geçmiş olmasına rağmen, O'nun tesbitlerinin ne kadar yerinde ve isabetli olduğu bugünkü Japonya'yı incelediğimizde daha iyi anlaşılmaktadır.⁽¹⁸⁾ Japonya 1889'dan günümüze kadar yeryüzünde kalmış tek imparatorluktur (meşrutimonarşi). Büyük bir çoğunluğu hem Şintoist, hem Budist'tir. Japonya'yı ayakta tutan sanayidir. Akla gelebilecek her türlü sanayi mevcuttur. Ülkenin yerlisi olan Aynolar şimdi Hokkaido adasına çekilmiş bulunmaktadır. Yüzölçümünün yalnız % 15'i tarıma elverişlidir. Km² ye 315 kişi düşmektedir. Son derece yüksek bir eğitim düzeyi vardır. Japonya yüzyıllardır Şinto dini ile yakın bir ilişki içinde olmasına rağmen endüstrileşmeyi de en üst düzeyde başarmıştır. GSMH açısından Amerika'dan sonra dünyanın ikinci

büyük ülkesidir. Japonya'da din eskiden olduğu gibi, günümüzde de önemini koruyan bir müessesedir. II. Dünya Savaşı'nda büyük zarar gören Japonya ekonomisi, savaş sonrasında kesif bir çalışma ile kısa zamanda aradaki mesafeyi kapamıştır. 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya atılan ve 75.000 kişinin ölümüne sebep olan atom bombasının fecî tahribatını da yine aynı azimli çalışma ile asgari düzeye indirmişlerdir.

Tanıtmaya çalıştığımız Âlem-i İslâm'ın en büyük özelliği, o tarihe kadar Asya kıtasında yer alan İslâm ülkeleri ile orada yaşayan müslümanlar hakkında yazılmış ilk ciddi eser olmasıdır. Merhum M. Akif bu eser hakkında "Asya'yı, kendi menşemiz, kendi memleketimiz olan Asya'yı, Âlem-i İslâm'dan öğreneceğiz, doğru malumatı ondan alacağız. Ben çoktan beri bu kadar samimi, bu kadar faydalı, bu kadar tesirli kitap okuduğumu hatırlamıyorum" der. Merhum Akif, Âlem-i İslâm'dan faydalanarak Safahat'ında (Süleymaniye Kürsüsü)'nde Japonlar ara başlığı ile o milletin özelliklerini ve Japonya'nın terakki sırrını anlatır.

Hindistan'ın dini yapısı ile çok yakından ilgilenen Abdürreşit İbrahim, İngilizlerin bu yarımada'daki siyasetlerini çok acı bir dille tenkit eder, onların insanlık maskesi altında giriştikleri baskı ve zulümleri dile getirir. Bir hintlinin "Bir zaman gelecek Hindistan'da mecusiler tamamıyla İslâmiyete sığınacaklar" sözünü aktarır.

Rusya ve Çin'deki Türklerin kurtuluşunu ancak onların müslümanlıklarına bağlılıklarında gören Abdürreşit İbrahim'in bu teşhisinin doğruluğu, aradan 80 küsur yıl geçtikten sonra daha iyi anlaşılmıştır. Bugün her iki ülkedeki Türkler, ancak dinlerine bağlılıkları sayesinde varlıklarını koruyabilmişlerdir. Birkaç yıl önce Tv. de seyrettiğimiz gibi, her iki ülkede yapılan ropörtajlardan da bu gerçeği anlamaktayız.

Âlem-i İslâm bize göre enteresan ve dikkat çekici tesbitler vermektedir. 1900'lü yılların İslâm dünyasında müslümanları üzen birçok mesele bugün de güncelliğini muhafaza etmektedir. Bugün İslâm dünyasındaki azınlıkların yeni yeni konuşulmağa başlayan

18. Görsel Dünya Ansk. İst., 1983, VII, 1622; Yeni Türk Ansk. İst., 1985, IV, 1585

meselelerini O, günümüzden bu kadar yıl önce gündeme getirebilmiş, ayrıca dönemin Türk-İslâm aydınlarının problemlere bakışlarından örnekler sergilemiştir. O zamanki müslümanların durumlarını aşırı ifadelerle kaçırmaksızın ortaya koyan Âlem-i İslâm'ın, kendi orjinal vasfı içinde bir benzerinin bulunmadığını söylemek mübalağa sayılmamalıdır.

Geniş bir kültüre sahip, filozof karakterli Abdürreşit İbrahim'in, dünya hâdiselerini çok yakından takibederek, diğer din mensuplarıyla da medenî ölçüler içinde diyalog kurabilmiş bir insandır. Âlem-i İslâm'da bunun güzel örneklerini çokça görmekteyiz.

Abdürreşit İbrahim'in üzerinde en fazla durduğu ülke Japonya'dır. Bizim tebliğimizin ağırlığını da Japonya teşkil etmektedir. Öncelikle Âlem-i İslâm'ın, Japonya hakkında yapılan ilk ciddi tetkik olduğunu belirtmeliyiz. Japon âdetlerini, ahlâkını, millî hususiyetlerini, terakkilerine sebep olan âmilleri ilk defa ciddî olarak bu eserden öğreniyoruz. O'nun, İslâmiyetin Japonya'da yayılmasına büyük emeği geçtiğini söyleyebiliriz.

1900'lü yılların Japonya'sını en iyi O'nun kaleminden okuyabiliyoruz. Japonların İslâmiyete ilgi duyuşları O'nu, ".... fakat bundan sonra İslâmiyetin Japonya'da intişar edeceği şüphesizdir" kanaatine götürmüştür⁽¹⁹⁾. Japonların âdet, ahlâk ve yaşayış tarzları itibariyle İslâm'a çok yakın, aile yapıları çok sağlam, Japon kadınınun evinin kadını, ideal bir eş ve anne oluşu, O'nun böyle düşünmesinde büyük rol oynamıştır. Ayrıca O, misyonerlerin Japonya'daki faa-

liyetlerinin Japon ahlâkını, bozduğunu da tesbit etmiştir. Abdürreşit İbrahim'in en çarpıcı tesbitlerinden biri de Japonya'da İslâmiyetin tebliğinde, İstanbul hilafet merkezi ile irtibatlı hareket edilmesi yanı bu işin Türk milletinin uhdesine verilmesidir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, son asır Türk münevverlerinden biri olan Abdürreşit İbrahim'in Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişar-ı İslâmiyet adlı bu değerli eseri, günümüz aydınları için orjinalitesini hâlâ koruyan bir hazine durumundadır. Bugün hudutlarımız haricinde kalan ata yurdumuzla, müslümanların yaşadığı diğer ülkelerdeki Türklerin dini ve sosyal yaşayışları ile ekonomik ve kültürel yapılarının 80 küsur yıl önceki ahvali ancak bu kadar çarpıcı anlatılabilir. Bu bakımdan sözü daha fazla uzatmamak için, mazisine ve an'anelerine bağlı her Türk-İslâm münevverine, ecdadının geçmişini öğrenmek isteyen her kesimden insanımıza bu değerli eseri tavsiye etmek millî bir görev olmuştur. Asya'da İslâm'ın yayılışı konusunda çok değerli bilgileri ihtivâ eden eser, İslâm'ın Yayılışı Tarihi ile ilgilenenler için de çok önemlidir.

19. Bu ülkede İslâmiyetin resmen tebliği konusunda ilk teşebbüs 1980 yılında Ertuğrul Fikrateyni'nin gönderilmesiyle başlamış, fikrateynin 18 Eylül 1890'da Oşima yakınlarında kayaya çarparak 587 Türk denizcisinin şehit olması ile sonuçlanmıştır.

عبدالرشید ابراہیم

عالم اسلام

رَبِّهِنَّ نَبِيًّا أَنْتُنَا أُمَّلَامِيَّتِ

ترکستان — سبریا — مغولستان — مانچوریا — ژاپونیا — قورہ —
چین — سنفاپور — جزائر ماورای ہند —
ہندستان — عربستان — دارالخلافہ —

—><—

جلد

— ۱ —

استانبول : احمد ساقی بک مطبعہ سی

۱۳۲۸

حیات

ŞARK

Musallat ,hiç göz açtırmaz da Garb'ın kanlı kâbûsu,
Asırlar var ki, İslâm'ın muattal, beyni, bâzûsu.
"Ne gördün, Şark'ı çok gezdin?" diyorlar. Gördüğüm: yer yer,

Harap iller, serilmiş hânümanlar, başsız ümmetler;
Yıkılmış köprüler, çökmüş kanallar, yolcusuz yollar;
Buruşmuş çehreler, tersiz alınlar, işlemez kollar;
Bükülmüş beller, incelmüş boyunlar, kaynamaz kanlar.
Düşünmez başlar, aldırılmaz yürekler, paslı vicdanlar;
Tegallübler, esâretler; tehakkümler, mezelletler;
Riyâlar; türlü iğrenç iptilâlar, türlü illetler;
Örümcek bağlamış, tütmez ocaklar; yanmış ormanlar;
Ekinsiz tarlalar, ot basmış evler, küflü harmanlar;
Cemâatsız imamlar, kirli yüzler, secdesiz başlar;
"Gazâ" nâmiyle dindaş öldüren biçâre dindaşlar;
Işıksız âşiyânlar, kimsesiz köyler, çökük damlar;
Emek mahrûmu günler, fikr-i ferdâ bilmez akşamlar!...

Geçerken, ağladım geçtim; dururken, ağladım durdum;
Duyan yok, ses veren yok, bin perîşan yurda başvurduğum.
Mezarlar, âhiretler, yükselen karşında dûrâdûr;
Ne topraktan güler bir yüz, ne göklerden güler bir nûr?
Derinlerden gelir feryâdı yüz binlerce âlâmın;
Ufuklar bir kızıl çember, bükük boynunda İslâm'ın!
Göğüsler hırlayıp durmakta, zincirler daralmakta;
Bunalmış kalmış üç yüz elli milyon cansa gırtlakta!

İlâhi! Gördüğüm âlem mi insâniyyetin mehdi?
Bütün umrânı târîhin bu çöllerden mi yükseldi?
Şu zâirsiz bucaklar mıydı vahdâniyyetin yurdu?
Bu kumlardan mı, Allah'ım, nebiler fıskırıp durdu?
Henüz tek berk-ı îman çakmadan cevvinde dünyânın,¹
Bu göklerden mi, yâ Rab, coştı, sağnak sağnak, edyânın?
Serendip'ler şu sahiller mi, Cûdî'ler bu dağlar mı?²
Bu iklimin mi İbrahim'e yol gösterdi ecrâmı?
Haremler, Beyt-i Makdisler bu topraktan mı yoğruldu?
Bu vâdiler mi dem tuttukça bihûş etti Dâvûd'u?
Hirâ'lar, Tûr-u Sînâ'lar bu âfâkın mı şhkârı?³
Bu taşlardan mı, yer yer, taştı Rûh-ullah'ın esrarı?

Cihânın Garbi vahşet-zâr iken, Şark'ında Karnak'lar,
Haremler, Sedd-i Çinler, Tâk-ı Kısırâlar, Havernaklar,⁴
İrem'ler, Sûr-u Bâbil'ler semâ-peymâ değil miydi?
O mâzîler, İlâhî, bir yıkık rüyâ mıdır şimdi?
Ne yapsın, nâ-ümîd olsun mu Şark'ın intibâhından,
Perişan ruhumuz, hâib dönerken bâr-gâhından?
Bu haybetten usandık biz, bu husran artık elversin!
İlâhî, nerde bir nefhan ki, donmuş hisler ürpersin,
Serilmiş sîneler, kâbusu artık silkip üstünden,
"Hayat elbette hakkımdır!" desin, dünya "Değil!" derken?

*Istanbul, 19 Eylül 1334
(1918)*

-
- 1) Berk-ı iman : İman şimşegi; Cevv: Hava, boşluk.
 - 2) Serendip : Hazreti Âdem'in indiği ilk yer; Cûdî: Nuh Peygamberin gemisinin üzerinde dorduğu dağ.
 - 3) Hirâ : Hazreti Muhammed Mustafa'nın ibadet için çekildiği ve peygamberliğe erdiği dağ.
 - 4) Havernak : Arap'lann Hiyrâ'da yaptıkları muhteşem bir saray.